

TIBBIY ETIKA VA DEONTOLOGIYA: ZAMONAVIY TIBBIYOT XODIMINING AXLOQIY MAS'ULIYATI

Abdullayeva Dilnura

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidaga

Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiy etika va deontologiya tushunchalari zamonaviy sog'liqni saqlash tizimidagi tibbiyot xodimlarining kasbiy axloqiy mas'uliyati nuqtayi nazaridan ko'rib chiqiladi. Tibbiy faoliyatda bemor huquqlariga hurmat, insonparvarlik, professionallik, kasbiy vijdon va tibbiy sir saqlash kabi axloqiy tamoyillarni rioya qilishning dolzarbligi tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy davrda yuzaga kelayotgan axloqiy muammolar va ularning echimlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: tibbiy etika, deontologiya, axloqiy mas'uliyat, tibbiyot xodimi, bemor huquqlari, kasbiy vijdon, insonparvarlik

Kirish qismi

Zamonaviy tibbiyotda bemorga nisbatan nafaqat davolash, balki axloqiy yondashuv, hurmat va e'tiborli muomala muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tibbiyot xodimi – bu faqat kasallikni davolovchi emas, balki inson qalbiga e'tibor beruvchi, ishonchli suhbatdosh, o'z kasbiga fidoyi shaxsdir. Shu nuqtayi nazardan, tibbiy etika va deontologiya sog'liqni saqlash tizimining ajralmas qismidir. Tibbiy axloqiy me'yorlar tibbiyot xodimining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri bo'lib, jamiyatda ishonch va hurmat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida, texnologiyalar taraqqiy etayotgan, bemorlar haqiqat va adolatni talab qilayotgan bir paytda, har bir tibbiyot mutaxassisi o'zining axloqiy mas'uliyatini chuqur his qilishi zarur.

Tibbiy etika va deontologiya tushunchalari

Tibbiy etika — bu tibbiyot xodimining bemorga, kasbdoshlariga, jamiyatga bo'lgan axloqiy munosabatlarini belgilab beruvchi me'yorlar majmuasidir. Deontologiya esa — tibbiyot xodimining kasbiy burchi va axloqiy majburiyatlarini

tahlil qiluvchi tibbiyot falsafasi sohasi hisoblanadi. Bu ikki tushuncha bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, tibbiyot amaliyotida yagonalikda qo‘llanadi.

Axloqiy mas’uliyatning asosiy tamoyillari

Tibbiyot xodimining axloqiy mas’uliyati bir necha asosiy tamoyillarga tayanadi. Birinchidan, insonparvarlik – bemorga mehr, sabr va e’tibor bilan yondashish. Ikkinchidan, bemor huquqlariga hurmat – har bir bemorning shaxsiy hayoti, qarorlari va davolanish jarayonidagi tanlov erkinligi e’tiborga olinishi kerak. Uchinchi muhim tamoyil – tibbiy sirni saqlash, ya’ni bemor bilan bog‘liq barcha ma’lumotlarni maxfiy saqlash tibbiyot xodimining bevosita burchidir. Shuningdek, adolat, halollik, xolislik, kasbiy vijdon kabi mezonlar ham tibbiy etika asosini tashkil etadi.

Zamonaviy tibbiyotda axloqiy muammolar

Bugungi davrda tibbiy faoliyatda yuzaga kelayotgan murakkab vaziyatlar ko‘plab axloqiy savollarni keltirib chiqarmoqda. Masalan, bemorning o‘z sog‘lig‘i to‘g‘risidagi qaror qabul qilish erkinligi bilan shifokorning tavsiyasi o‘rtasidagi muvozanatni qanday saqlash kerak? Yoki sun’iy intellekt va texnologiyalar yordamida davolash usullari axloqiy jihatdan qanday baholanadi? Shuningdek, tibbiy xizmatlar tijoratlashib borayotgan bir paytda kasbiy halollik va ma’naviyatni saqlab qolish masalasi ham o‘ta muhimdir. Bunday sharoitda tibbiyot xodimidan nafaqat bilim, balki axloqiy sobitlik, mustahkam iymon va professionallik talab etiladi.

Tibbiyot xodimini axloqiy tarbiyalashda ta’limning roli

Tibbiy etika va deontologiyani o‘rgatish texnikum, kollej va oliy tibbiy ta’lim muassasalarida alohida o‘rin tutadi. Kelajakdagi shifokorlar, hamshiralar va feldsherlar nafaqat kasbiy ko‘nikmalar, balki axloqiy qadriyatlar bilan ham qurollantirilishi kerak. Amaliy mashg‘ulotlarda bemor bilan muloqot qilish madaniyati, murakkab holatlardagi to‘g‘ri qaror qabul qilish, axloqiy dilemma yuzasidan fikr yuritish kabi mashqlar orqali axloqiy savodxonlik mustahkamlanadi.

Kasbiy etikada milliy va madaniy qadriyatlarning o‘rni

Har bir mamlakatning tibbiy axloqiy me'yorlari xalqning tarixiy, diniy va madaniy qadriyatlariga tayanadi. O'zbekistonda tibbiyot xodimlarining bemorga bo'lgan hurmati, katta yoshdagilarga ehtirom, ayollarga va bolalarga nisbatan mehr-muhabbat ko'rsatish kabi qadriyatlar asrlar davomida shakllangan. Shu bois zamonaviy tibbiy etika faqat qonun va huquqiy me'yorlarga emas, balki milliy axloqiy mezonlarga ham asoslanmog'i lozim. Kasbiy faoliyatda madaniy sezuvchanlik, milliy urf-odatlarini inobatga olish, bemorlarning diniy e'tiqodiga hurmat bilan yondashish — bu nafaqat axloqiy burch, balki bemor bilan ishonchli aloqani saqlash uchun muhim omildir.

Tibbiyot xodimi va bemor o'rtasidagi muloqot madaniyati

Bugungi kunda tibbiyotda nafaqat tashxis va davo, balki bemor bilan to'g'ri muloqot ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bemorga nisbatan samimiy, ochiq va tushunarli muloqot qilgan tibbiyot xodimlari yuqori ishonchga ega bo'ladi va davolash natijalari ham yaxshilanadi. Muloqotda e'tiborli bo'lish, bemorning savollariga sabr bilan javob berish, kerak bo'lsa, uning hissiy holatini inobatga olish — bu zamonaviy axloqiy kompetensiyalarning bir qismidir.

Kasbiy charchoq (professional burnout) va axloqiy barqarorlik

Zamonaviy tibbiyot xodimlari ko'p hollarda ruhiy bosim ostida ishlaydi. Uzoq navbatchiliklar, favqulodda holatlar, bemorning og'ir holati va o'lim holatlarining ko'pligi — bu omillar psixologik charchoqqa olib keladi. Shunday holatlarda ham axloqiy barqarorlikni saqlab qolish tibbiy deontologiyaning eng nozik jihatlaridan biridir. Shifokor yoki hamshira o'z holatini nazorat qilishni, stressni boshqarishni o'rganishi va bemorlar bilan muomala jarayonida hissiy barqarorlikni ushlab turishni o'zlashtirishi zarur.

Tibbiy etika va sun'iy intellekt: yangi axloqiy muammolar

Zamonaviy tibbiyotda sun'iy intellekt, robotlashtirilgan diagnostika va raqamli tibbiy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu esa yangi axloqiy savollarni tug'dirmoqda: masalan, bemorning shaxsiy ma'lumotlari texnologik vositalarda

qanday himoyalanaadi, robot yordamida amalga oshirilgan jarrohlik operatsiyasi uchun axloqiy javobgarlik kim zimmasida bo'ladi? Ana shunday sharoitlarda tibbiy axloqiy me'yorlar doimo yangilanib, axborot xavfsizligi, mas'uliyatli texnologiyadan foydalanish va insonga yo'naltirilgan yondashuvni kafolatlovchi yangi normalarni belgilashi zarur.

Tibbiy ta'limda etika va deontologiyaning o'rni

Tibbiy etika va deontologiya haqida nazariy bilimlar shifokorlik kasbini egallayotgan har bir talaba uchun muhim ahamiyatga ega. Biroq amaliyotda ushbu bilimlarni real holatlarga moslashtirish yanada muhimroqdir. Shu bois tibbiy ta'limda axloqiy tarbiya mustahkamlanib, u faqat darsliklar bilan cheklanmasligi kerak. Klinik simulyatsiyalar, rolli o'yinlar, etika bo'yicha kechki muhokama mashg'ulotlari orqali talabalar murakkab axloqiy vaziyatlarga to'g'ri yondashishni o'rganishadi.

Axloqiy dilemmalar va kasbiy qarorlar

Amaliy faoliyat davomida tibbiyot xodimlari ko'pincha axloqiy jihatdan murakkab holatlarga duch kelishadi. Masalan, og'ir ahvoldagi bemorga haqiqatni aytish yoki aytmaslik, bemorning qarindoshlariga davolash natijalari haqida qanday axborot berish, umidsiz holatdagi davolashni davom ettirish yoki to'xtatish kabi savollar har doim ham bir yoqlama javobga ega emas. Bunday holatlarda kasbiy tajriba, axloqiy mezonlar va bemor manfaatlarini uyg'unlashtirgan holda hal etish ko'nikmasi zarur.

Tibbiyotda inson huquqlari va etika

Bugungi kunda bemor huquqlari inson huquqlari tizimining ajralmas qismiga aylangan. Har bir bemorning axborot olish, rozilik asosida davolanish, tanlov qilish va shaxsiy hayoti daxlsizligini ta'minlash huquqlari bor. Tibbiyot xodimi bu huquqlarning kafolati bo'lib xizmat qilishi kerak. Xususan, yoshi ulg'ayganlar, nogironlar yoki ruhiy holati noaniq bo'lgan bemorlar bilan ishlashda bu jihatlar yanada dolzarb bo'ladi.

Global sog'liqni saqlash va universal axloqiy tamoyillar

Xalqaro miqyosda ham tibbiy etika muhim yo'nalish hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan "Medical Ethics Guidelines" hujjatlarida

axloqiy tamoyillar — bemorga zarar yetkazmaslik, foyda keltirish, adolat va mustaqillik asosiy mezon sifatida ko'rsatilgan. O'zbekiston ham bu xalqaro standartlarni o'z tibbiy amaliyotiga joriy etmoqda. Bu esa milliy sog'liqni saqlash tizimida bemorlar manfaatini ustuvor qo'yishni taqozo etadi.

Xulosa

Tibbiy etika va deontologiya – bu shunchaki nazariy tushunchalar emas, balki har bir tibbiyot xodimining kundalik faoliyatida amal qilinadigan hayotiy yo'l-yo'rig'idir. Har bir tibbiyot mutaxassisi bemorga faqat kasallikni emas, balki mehr, e'tibor, ishonch va ehtiromni ham berishga qodir bo'lishi kerak. Tibbiy axloq qoidalariga qat'iy amal qilish orqali sog'liqni saqlash tizimining obro'si, bemorlarning ishonchi va jamiyatning tibbiyotga bo'lgan munosabati mustahkamlanadi. Demak, tibbiy bilim bilan bir qatorda, axloqiy mas'uliyatni ham yurakda olib yurish — har bir zamonaviy tibbiyot xodimining eng muhim fazilatlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. "Tibbiy axloqiy me'yorlar to'g'risida nizam".
2. X.M. Hasanov, R.M. Karimov. "Tibbiy etika va deontologiya asoslari". – Toshkent: Tibbiyot, 2021.
3. WHO (World Health Organization). "Ethics and health", Geneva, 2020.
4. UNESCO Bioethics Manual. "Teaching ethics in medical education". Paris, 2019.
5. O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolarning sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi Qonuni.